

Waak in Godsnaam over samenhang... en blij daarbij!

Naar mijn idee is de kwaliteit en meerwaarde van theologen in onze verbrokkelde samenleving een impliciet pleidooi dat meer dan nu geëxpliciteerd mag worden: waak in Godsnaam over samenhang... en blij daarbij!

Vanuit mijn jonge jaren heb ik geleerd dat dát waken op het platteland het gemakkelijkste kan. De gevraagde arbeid in het dagelijkse leven van boer en tuinder vraagt namelijk om samenhang. In en door menselijk contact met aarde en dieren krijgt de God uit de christelijke traditie handen en voeten. Daarmee ben je als mens heel nabij aan schepper en schepping. En daarom – zo leerde ik als jonge boer – wordt daar als eerste gevoeld wanneer de omringende samenleving een eenzijdige kant op groeit. Eenzijdig is 'het individuele ik' als hoogste goed. Zie hier de aanleiding en motivatie voor een persoonlijk essay 'over de grens' van 'het individuele ik' in het perspectief van de Volzin-opinieprijs 2015.

Benauwde start en vertrouwde bedding

Na het doorknippen van de navelstreng is mijn eerste onderkomen van glas. Een couveuse. Ik dank er mijn leven aan en word er door gevormd. Zes weken in afzondering van mijn moeder die ik zeker dán niet kan missen is geen voetnoot maar hoofdzaak. Veel later leer ik in coachingsgesprekken dat mensen meer worden gevormd door gebeurtenissen in de eerste levensdagen dan in een heel leven daarna. Ik heb er kwaliteiten aan overgehouden die lang verborgen blijven omdat ze niet worden aangesproken. Wat over de grens van het gebruikelijke heen reikt wordt kennelijk minder gemakkelijk opgemerkt.

Na het ziekenhuis proef ik van het boerenleven in het buitengebied van een Brabants dorp. Ik zie samenhang door handenarbeid op het bedrijf van mijn (groot)ouders met een vanzelfsprekend gastvrij onthaal voor de aanloop. Handelaar, veearts, een chauffeur die zakgoed komt laden of lossen, loonwerker, voorlichter... of iemand die gewoon maar zo aanschuift. Tussen de bedrijven door gaan er dagelijks liters koffie doorheen alsook sloffen met pakjes sigaretten. Een agenda is niet nodig. Wat moet gebeuren geeft het dagelijkse ritme van werken en eten, vertier en rusten aan. Nee, paradijselijk is het niet. Daar is geen tijd voor. Net als vakantie. En God zag...

Veranderende tijden

Het bedrijf groeit mee in de stroming van de omgeving: vanaf eind jaren zestig komt er zeker in Brabant een stevige agrarische infrastructuur op gang. Schaalvergroting en specialisatie. Mijn vader kiest voor de intensieve veehouderij en neemt, niet zonder een traan te laten, afscheid van de Bertha's en Winnie's. De koeien gaan, de varkens nemen in aantal flink toe op een gelijkblijvende hoeveelheid grond. Privé worden er ook grenzen verlegd. De muur tussen woonkamer en 'goei kamer' wordt doorbroken om een grotere huiskamer te creëren. De grootouders vinden die vooruitgang maar niets.

Pas na de middelbare landbouwschool ga ik voelen dat mijn jeugd voorbij is en dat de voor me liggende toekomst niet vanzelf spreekt. Gebruikelijke vragen als 'Wil ik dit wel?' en 'Kan ik dit wel?' worden naast opkomende leerwensen steeds meer gevoed door onbehagen.

De zakelijke dienstverlening die rondom individuele boerenbedrijven is geweven stimuleert hen namelijk op een specifieke manier. Gevolg: economische

toekomstperspectieven nemen voor de meeste boeren toe, niet voor allen, en onbesproken blijft de te betalen prijs.

Internationaal speelt een opkomend Angelsaksisch economisch model, met allerlei gevolgen voor ons land. In feite wordt door een zekere 'economische herschikking' de onderlinge afhankelijkheid van boeren doorbroken – dat is een breuk met het vijftig jaar eerder opgekomen coöperatieve gedachtegoed.

De economie op het boerenerf verschaalt min of meer tot winstmaximalisatie. Boeren worden onderling concurrenten. Waarom? Ik voel onbehagen en onvermogen. Een veranderend ondernemersklimaat laat mij besluiten dat déze boerentraditie niet de mijne is. Ik weet zeker dat mijn opa zich in zijn graf zou omdraaien als hij zou zien wat er van 'zijn standsorganisatie' is geworden. Tijden veranderen. En hoe waarderen we die tijden? Wat leren we? Wat raken we kwijt? Is er tijd en plaats om dit soort vragen met elkaar te bespreken?

Nieuwe perspectieven, en toch...

Op het moment dat ik stop met de agrarische bedrijfsuitoefening stap ik zelf over een grens. Een grote stap. Zowel zakelijk als privé. De agrarische ondernemer wordt student. Van een bestaan vol van praktische werkzaamheden naar een rol die me zeven jaar lang gedurende 25 uur per week tussen vier muren kluistert... Dat is nog eens wat anders. Deze rol opent perspectieven. Ik verras mezelf. Over die grens leer ik mijn werken op het erf door een heel andere bril bekijken. Bijna als vanzelf verbind ik beelden uit Bijbelse gelijkenissen met mijn eigen ervaring. Vooral verhalen die sterk doen denken aan praktijken rondom de bedrijfsovername van een familiebedrijf, zoals de gelijkenis van de verloren zoon.

Later als medewerker in de kerk zie ik dat opleidingsinstituut en kerkelijk instituut te ver uit elkaar groeien. Tot mijn verbazing worstelt de kerk, samen met velen die er werken, met de rol in de samenleving. Vanuit de DNA van het vak begrijp ik het niet. Toch weet ik via enkele projecten iets van samenhang te laten oplichten: vooral door Grond Van Leven en Kerk In Platteland.

Opgedane inzichten laten mij verlangen om het geleerde te verwerken en aan geloofsgemeenschappen terug te geven. Want leren is in mijn beleving altijd een betrekking tussen meerdere partijen vanuit een persoonlijk geraakt zijn. Passie en deskundigheid diep je met elkaar op en verwerk je met elkaar tot iets nieuws. Niet alleen.

Helaas merk ik in de rollen waarin ik mag functioneren dat aan de voorwaarden die nodig zijn om aan een nieuwe betrekking kerk – samenleving toe te komen steeds minder wordt voldaan. En in de uitdaging die ik wil aangaan breken de werkomstandigheden me op. Ik blijf betrokken maar zakelijk scheiden de wegen.

Als ik me nu verdiep in het leven en werken van boer en tuinder zie ik dat industrialisatie niet het enige beeld is op het platteland. Er is ook verbrede landbouw, stadslandbouw, biologische landbouw, er zijn streekproducten...

Ik mis wel iets. Net als in mijn tijd zie ik nog steeds dat agrarische ondernemers het allemaal zelf uit mogen zoeken. Technisch-economisch is er veel goede dienstverlening. En persoonlijk? Ik zie dat boeren in het heersende economische systeem (steeds meer) bepaald worden door dat systeem en als ze daar vragen bij hebben het van de situatie afhangt of die vragen gehoord kunnen worden of anderszins verwerkt kunnen worden.

Dit betekent dat het reiken over grenzen geen vrije keuze is en afhankelijk van het type bedrijf, de grootte, fase in carrière, financiële ruimte...

Samenhang wordt als het ware buiten het boerenerf voorbestemd. Dat vind ik vreemd, omdat economische kansen geheel afhankelijk zijn van de persoon die op het erf het verschil maakt: de mens achter de boer. Je zou verwachten dat hij zoveel mogelijk het stuur in handen krijgt...

En die mens is naast een individuele ondernemer een sociaal wezen zoals alle andere mensen. Niet perse kwetsbaar, wel meer en meer in een kwetsbare positie gemanoeuvreerd. Niet vrij meer. Want in het heersende economische systeem een gemakkelijk te manipuleren marktfactor. Is dat menswaardig? En wie heeft hier baat bij?

En nieuwe perspectieven vanuit kerk en theologie?

De samenlevingsgerichtheid die ik in de landbouw zie bespeur ik minder in de kerk. Er zijn soms nog wel werkgroepen Landbouw en Kerken, maar de reikwijdte is plaatselijk en zij zijn onderling niet met elkaar verbonden. En, voor zover mij bekend, brengen de pioniersplekken die er op het platteland zijn niet de levensvragen van agrarische ondernemers in gesprek.

Na een jaar goed rondgekeken te hebben start ik in het voorjaar van 2015 met gesprekken. Leidraad is mijn biografie. En ik noem het Boerenpastoraat. Ik voer individuele gesprekken en werk aan een groepsmodel met als doel: levensverhalen van boeren (boer/tuinder, V/M) naar voren halen, eventueel met collega's laten delen, gericht op wat er voor déze boer als boer én als mens werkelijk toe doet.

Waarom? Omdat deze reflectie nu teveel aan toevallige omstandigheden wordt overgelaten. Als theoloog vind ik het vreemd dat de mens op het boerenerf letterlijk sluitpost van aandacht is. Vooral omdat er aan de individuele boer allerlei (samenlevings)belangen worden gehangen, waarbij een groot deel van de inhoud van die belangen elders wordt ingevuld.

Mijn theologische kwaliteiten zitten vooral in het scheppen van de belangrijkste randvoorwaarden: veiligheid en vertrouwen. Nodig om aan een goed levensbeschouwelijk gesprek toe te kunnen komen. Ik voer geen discussie maar een dialoog vanuit een besef van vruchtbare bronnen. Ik heb zelf veel aan de katholieke sociale leer. En dan vooral aan de leeswijzer die uit het compendium van de sociale leer spreekt. Met als belangrijkste richtsnoer: de waardigheid van elk mens.

En wat levert deelname aan Boerenpastoraat op? Meer grip op goede toekomstperspectieven in een verbrokkelde samenleving. Want 'over de grens' van 'het individuele ik.'

Afrondend pleidooi

Reik af en toe over je eigen grenzen heen. Doe het als het kan. En als je niet weet hoe en wat vraag dan hulp bij jouw verlangen. Het komt je toe. Omdat precies over de grens (jouw grens) het echte gesprek en het echte leren begint. Daarmee werk je mee aan de samenhang die in onze huidige samenleving zo vaak wordt gehoopt en te weinig gedaan. Daarmee hou je de spirit in je organisatie op een menselijke maat actief.

Waak in Godsnaam over samenhang... en blijf daarbij!

Jack Steeghs